

INGLIZ VA O‘ZBEK TILIDA MAQOLLARNING QIYOSIY
TAHLILI VA TILLARARO KORRESPONDENSIYASI

Javliyeva Jannatgul

ChDPU, Aniq fanlar fakulteti

3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek maqollarining qiyosiy-kognitiv tahlili berilgan. Maqollarning madaniy va lingvistik jihatlari, ularning semantik va grammatik xususiyatlari, ekvivalent tanlashdagi muammolar va yechimlar muhokama qilinadi. Shuningdek, til o‘rganuvchilar va tarjimonlar uchun maqollarni moslashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: maqollar, madaniyat, ekvivalent, semantik ma’no, grammatik ma’no, kognitiv tahlil.

Abstract: This article presents a comparative-cognitive analysis of English and Uzbek proverbs. It discusses cultural and linguistic features of proverbs, issues of equivalence, semantic and grammatical aspects, and offers practical recommendations for learners and translators. Examples illustrating full, partial, and non-equivalence are provided.

Key words: proverbs, culture, equivalence, semantic meaning, grammatical meaning, cognitive analysis.

Til - har bir xalq madaniyatining mahsulidir. Maqollar esa xalqning tajribasi, qadriyatlari va fazilatlarini qisqa, yodda qoladigan shaklda saqlaydi. Til birliklari ko‘pincha ma’no jihatidan mos keladi, ammo shakli, metaforik tasvirlari va kontekstual ishlatilishi turlicha bo‘ladi. Ingliz va o‘zbek maqollarini qiyoslash orqali nafaqat leksik va frazeologik moslikni, balki madaniy korrespondensiyalarni ham aniqlash mumkin.

Maqol va idiomalar tadqiqotida semantika, kognitiv lingvistika va tarjima nazariyalari muhim o‘rin tutadi (Honeck, 1997; Falk, 1978). Maqollar polisemantik bo‘lib, ularni to‘g‘ri turkumlash va ekvivalent topish ko‘pincha murakkab jarayon. Tarjimon maqolni so‘zma-so‘z tarjima qilganda ma‘no yo‘qolishi yoki noaniq bo‘lib qolishi mumkin, shuning uchun kontekst, madaniy kod va funksiyaga asoslangan yondashuv zarur.

Maqol uchun material sifatida ingliz va o‘zbek maqollarining korpusi tuzildi: umumiy ishlatiladigan maqollar, madaniy jihatdan o‘ziga xos maqollar va tarjimada qiyinchilik tug‘diruvchi frazeologik birliklar tanlandi. Tahlil — semantik, grammatik, kognitiv va ekvivalentlik mezonlariga asoslanib amalga oshirildi. Har bir maqol uchun: asl ma‘no, leksik tuzilishi, madaniy konteksti va mumkin bo‘lgan o‘zbek-ingliz ekvivalentlari ko‘rib chiqildi.

1. To‘liq ekvivalentlar (full equivalents)

Bu guruhdagi maqollar ma‘no va pragmatik funksiyasi jihatidan ikki tilda ham deyarli bir xil ifodalanadi.

Better late than never — Hechdan ko‘ra kech.

Ma‘nosi va ishlatilishi deyarli bir xil, so‘zma-so‘z tarjima ham maqbul.

Mind your own business — O‘zingni bil, o‘zgani qo‘ymasang. / O‘zing tadbiringda bo‘l.

Funksiyasi — ogohlantirish yoki maslahat — ikki tilda ham bir xil.

2. Qisman ekvivalentlar (partial equivalents)

Bu maqollar ma‘nosi bo‘yicha yaqin, lekin madaniy yoki stilistik tafovutlar mavjud.

Better pay the butcher than the doctor — Kasal bo‘lib davolatishdan ko‘ra, oldini olish yaxshiroq.

Soʻzma-soʻz ekvivalenti yoʻq; lekin mazmunan mos keluvchi oʻzbek variantlari yaratilishi mumkin.

Wait and see — Sabr qil, koʻrasan. yoki Kutib koʻr.

Stil jihatidan ukazlangan oʻzgarishlar talab etadi.

3. Madaniy va struktur jihatdan mos kelmaydigan maqollar

Baʼzi ingliz maqollari oʻzbek madaniy kodida toʻgʻridan-toʻgʻri tushunarsiz boʻlishi mumkin; ular izohlab berishni yoki analogiya topishni talab qiladi.

Between the devil and the deep blue sea — Ikki oʻt yoki toʻsiq orasida qolganday vaziyat.

Oʻzbekda mos tasvir — ikki yomonlik orasida qolmoq yoki ikki yongʻin orasida qolmoq.

Forbidden fruit is sweetest — Inglizcha: taqiqlangan meva eng shirin; Oʻzbekcha variant sifatida keltirilgan: Qoʻshning tovugʻi gʻoz koʻrinar, kelinchagi — qiz.

Bu yerda idiomatik va madaniy tasvirni moslashtirish zarur; soʻzma-soʻz tarjima tushunarli, lekin oʻzbekning badiiy yoki xalqona ifodasi bilan boyitish afzaldir.

4. Metaforik va tarixiy ildizga ega frazalar

Baʼzi ifodalar tarixiy kontekstni bilmasdan tushunilmaydi (masalan, no room to swing a cat). Bunday hollarda tarjimon ekvivalent topish yoki izoh bilan berish lozim. Oʻzbekcha moslashtirilgan variant sifatida Sichqon sigʻmas iniga, gʻalivir bogʻlar dumiga kabi xalqona tasvirlar ishlatilishi mumkin.

(Tarjima va oʻqitish nuqtayi nazaridan)

1. So‘zma-so‘z tarjima jozibasi — Har doim ham maqollarni so‘zma-so‘z tarjima qilish to‘g‘ri natija bermaydi; mazmuniy va funksional ekvivalentni izlash kerak.

2. Madaniy kontekst — Ba’zi maqollar faqat ma’lum madaniy sharoitda ma’no kasb etadi; tarjima qilayotganda madaniy izoh yoki analogiya qo‘shish zarur.

3. Kognitiv yondashuv — Maqollarning metaforik tuzilishi inson kognitsiyasiga asoslangan. Tarjimon kognitiv xaritalarni hisobga olib, maqolning asosiy konseptini saqlab qolishi lozim.

4. O‘qitish usullari — Ingliz tilini o‘rgatayotganda maqollarni madaniy kontekst va kognitiv tahlil asosida o‘rgatish samaraliroq. Mashqlar: maqollarni guruhlash, ekvivalent topish, madaniy izoh yozish, ijodiy qayta ifodalash.

Tahlil natijalariga ko‘ra, ingliz va o‘zbek maqollarini quyidagi toifalarga ajratish mumkin:

1. To‘liq ekvivalentlarga ega maqollar — mazmun va funktsiya jihatidan ikki tilda ham mos keladi (masalan, Better late than never).

2. Qisman ekvivalentlarga ega maqollar — mazmun yaqin, lekin ifoda va pragmatika jihatida farq qiladi; moslash zarur.

3. Maxsus izoh va madaniy adaptatsiyani talab qiluvchi maqollar — tarixiy yoki madaniy ildizlar sababli to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalent topish qiyin.

Maqollarni qiyoslash til va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘xshashliklar va farqlarni ochib beradi. Tarjimada asosiy maqsad — maqolning kognitiv va pragmatik mazmunini saqlashdir. Ingliz va o‘zbek maqollarini o‘rganish til o‘rganuvchilarga nafaqat lug‘at boyligini oshirish, balki madaniy tushunchalarni ham yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. O‘qitishda

maqollarni kontekst bilan birga ishlatish, ularni analiz qilish va mos ekvivalent yaratish bo'yicha mashqlar qo'llash tavsiya etiladi.

Amaliy tavsiyalar (o'qituvchilar va tarjimonlar uchun)

Tarjima qilayotganda birinchi navbatda maqolning pragmatik funksiyasini aniqlang (maslahat, ogohlantirish, hazil, boshqalar).

Agar bevosita ekvivalent mavjud bo'lmasa, madaniy izoh yoki obrazli moslashni qo'llang.

Talabalarga maqollarni guruhlab, so'zma-so'z va funksional tarjimalarini solishtirish orqali o'rgating.

Maqollarning tarixiy kelib chiqishini qisqacha kiritish talabalarga chuqurroq tushuncha beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Close, R.A. (1979). A Reference Grammar for Students of English. Moscow: Prosvescheniye.

Falk, J. (1978). Linguistics and Language: A Survey of Basic Concepts and Implications. 2nd ed. Michigan: University of Michigan Press.

Fries, C. (1963). The Structure of English: An Introduction to the Construction of English Sentences. London: Longman.

Galperin, I.R. (1971). Stylistics. Moscow: Higher School Publishing House.

Firaga, M.K. (1999). Cultural, Psychological and Typological Issues in Cognitive Linguistics. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.

Honeck, R. (1997). A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom. USA: Lawrence Erlbaum.

ilmiy –amaliy anjuman

Ilyish, B. (1971). The Structure of Modern English. Leningrad: Prosvescheniye.

Imomov, K., Mirzayev, T., Sarimsoqov, B., Safarov, O. (1990). O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. Tashkent: O‘qituvchi.